

NAHİD SIRRI ÖRİK'İN KISKANMAK ROMANINDA KISKANÇLIK VE HASET DUYGU DURUMLARININ AYRIŞTIRILMASI

Emre BAŞTUĞ*

Öz

Nahid Sırrı Örik (1895-1960) Cumhuriyet Dönemi içerisinde yazdığı farklı türdeki eserler bakımından önemli ve üretken bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserlerden belki de en bilineni Kiskanmak adlı romanıdır. Romanın ana temasını oluşturan kıskançlık kavramı, geçmişten günümüze değin haset kavramıyla kullanılageldiği ve bu şekilde toplum hafızasında yer ettiği için aynı anlam çerçevesi içinde kullanılmaya başlanmıştır. Doğru sanılan bu yanlışın aksine bu iki duygu durumunun arasında temel bazı farklar bulunmaktadır. Bu iki kavramın sıkça yer bulduğu Kiskanmak adlı romanda, kıskançlık ve haset duygu durumlarının birbirleri yerine kullanıldığı ve karıştırıldığı görülmektedir. Bu iki duygu durumunu ayıran temel farkları anlamak açısından kısaca örnek vermek gerekirse: Haset duygusu haset duyan ve haset duyulan olmak üzere iki kişi arasında yaşanırken kıskançlık duygusu kıskanan kişi, kıskanılan kişi ve rakip kişi olmak üzere en az üç kişi arasında yaşanmaktadır. Romanda kötücül, haset ve kıskançlık duygusuyla kavrulan ana karakter Seniha'nın, abisi Halit'in hayatını mahvetmesini, onun sahip olduklarından mahrum kalması için planlar yapmasını konu alır. Çalışmamızda farklı kaynaklardan hareketle "kıskançlık" ve "haset" kavramlarının temel farkları verilmiş ve bu farklardan hareketle Kiskanmak romanı üzerinde Seniha'nın kıskançlık ve haset duygusunun kaynakları başlıklar altında incelenmiştir. Bunun yanında geçmiş dönemlerde kardeşler arasındaki kıskançlık ve haset duygu durumlarını ele alan önemli metinler ele alınmış ve bu konunun izlekleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Seniha'nın haset duygusunun sebeplerinin evlilik, eğitim, özgürlük, meslek ve maddiyat olduğu; kıskançlık duygusunun sebebinin ise anne ve aile sevgisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kiskançlık, Haset, Nahid Sırrı Örik, Kiskanmak, Seniha.

Date Received (Geliş Tarihi): 17.11.2022

Date Accepted (Kabul Tarihi): 23.12.2022

DOI: 10.58306/wollt.1206083

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Balıkesir, Türkiye), e-posta: emre.bastug01@gmail.com , ORCID ID: 0000-0002-9001-7433.

JELAOUSY AND ENVY IN NAHID SIRRI ORIK'S NOVEL OF KISKANMAK

Abstract

Nahid Sırrı Orık (1895-1960) emerges as an important and productive writer in terms of the different types of works he wrote during the Republican Period. Perhaps the most well-known of these works is her novel, Kiskanmak. The concept of jealousy, which constitutes the main theme of the novel, has been used with the concept of envy from the past to the present and has started to be used within the same meaning frame as it has taken a place in the memory of the society. Contrary to what is believed to be right, there are some fundamental differences between these two emotional states. It is seen that the emotions of jealousy and envy are used interchangeably and mixed together in the novel Kiskanmak, where these two concepts are frequently found. In order to give a brief example for understanding the main differences between these two emotional states: while the feeling of envy is experienced between two people, the envious and the envious, the feeling of jealousy is experienced between at least three people, the envious person, the envied person and the rival person. It is about the main character Seniha, who is scorched with malice, envy and jealousy, ruining her brother Halit's life due to these emotional states, and making plans to deprive him of what he has. In our study, the main differences of the concepts of "jealousy" and "envy" are given based on different sources, and the sources of Seniha's feeling of jealousy and envy on the novel Kiskanmak are examined under the headings based on these differences. In addition, important texts dealing with the feelings of jealousy and envy between siblings in the past have been discussed and the themes of this subject have been tried to be revealed. As a result of the study, it was concluded that the reasons for Seniha's feeling of envy are marriage, education, freedom, profession and materialistic point of view, while the reason for the feeling of jealousy is mother and value of a family.

Keywords: *Jelaousy, Envy, Nahid Sırrı Orık, Kiskanmak, Seniha.*

1. Giriş

İnsan davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri duygulardır. Bu duyguların kötücül tarafında bulunan kıskançlık ve haset kavramları her ne kadar farklı anlamlar içerse de geçmişten

bugüne birbirleri yerine kullanılmış ve aynı anlamı ifade eden kavramlar olarak karşımıza çıkmışlardır. Araştırmaya konu olan Nahid Sırrı Örik'in *Kıskanmak* adlı romanının incelenmesinde bu duygu durumlarının birbirinden ayrılması ve tahlilin bu doğrultuda yapılabilmesi için öncelikle kıskançlık ve haset kelimelerinin kökenlerine bakmak daha sonra ise bu duygu durumlarının farklarını belirtmek yerinde olacaktır.

Türkçe sözlükte kıskanmak kavramının karşılığı olarak “*Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınulan olumsuz tutum*” verilmektedir. Haset kelimesinin karşılığı olarak ise “*Kıskançlık, çekememezlik, günü*” anlamı verilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2022). Kelimelerin kökenlerine inildiğinde ise kıskançlık, Uygur Türkçesinde “*kıs*” kökünden gelmekte ve yerine göre “*kıskaç, kıstırmak*” gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Parman’a (2021: 27) göre bu durum, kıskançlığın, insanın kendisini sıkıp pençesine alan bir durum olmasına benzemektedir. Haset kelimesi ise Arapça “*hasad*” kelimesinden gelir ve anlam olarak diğer kişinin sahip olduklarından mahrum kalmasını istemektir. İki kelime arasındaki bu anlam farkı, romanın çözümlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu iki duygu durumunun farklarını sıralamak gerekirse ortaya çıkışı bakımından kıskançlık duygusu, önem verilen bir ilişkiyi bir rakibe karşı kaybetmekten doğmaktadır. Bu durum anlaşılacağı üzere rakibe karşı kaybeden kişinin kendini mutsuz hissetmesiyle sonuçlanmaktadır. Haset duygusu ise başka birinin elde ettiği şeyin, kişi tarafından elde edilememesinden ya da o şeye sahip olan kişinin elindekilerden mahrum kalmasını istemekten kaynaklanmaktadır (Tuna, 2018: 1754).

Haset ve kıskançlık duygularının neye karşı olduğu sorusu da bu farklardan biridir. Kıskançlık duygusu eşya ya da nesnelere ziyade ilişkiyi tehdit eden üçüncü şahıslardan kaynaklanmaktadır. Kıskançlıkta kaybindan korkulan şey, ilişki yaşanan karşı tarafın özneye karşı hissettiği duygulanımlardır; direkt olarak kişinin kendisi değildir. Bu nedenle bu duygular paylaşılmak istenmez. Haset duygusunda ise karşı tarafın mahrum olması istenen şeyler genellikle eşya ya da kavramlar olabilmektedir (Power ve Dalgleish, 2016: 35). Bu duyguların yaşandığı kişi sayısı bakımından da farklar bulunmaktadır. Kıskançlıkta kıskanan, kıskanılan ve rakip olmak üzere en az üç kişi varken haset duygusunda haset duyan ve haset duyulan olmak üzere iki kişi/nesne bulunmaktadır (Tuna, 2018: 1752). Haset kavramı aynı zamanda karşı tarafa verilen zarardan ötürü, yapısı itibarıyla kötülük içermektedir. Kötülük genel anlamda metafizik, doğal ve ahlâki kötülük olarak sınıflandırılmaktadır (Sönmez, 2017: 264). İnsanın bir seçim olarak kendi iradesi çerçevesinde kötülük yapması ahlâki açıdan bir kötülük olarak değerlendirilir. Roman kahramanı Seniha’nın roman içerisinde kendi iradesiyle bu eylemleri gerçekleştirdiğine şahit oluruz. Bu sebeple *Kıskanmak* romanında karşımıza çıkan kötülük biçimi ahlâki kötülüktür.

Killborne (2004: 24), farklı coğrafyaların haset tanımlarından yola çıkarak ortak temaları birleştirmiş ve bu temaları “*Terk edilme, tecrit, tatminsizlik ve aşağılık duyguları, narsisist yaralanma*

ve *misilleme nitelikli duygular*” olarak belirtmiştir. Bu temaların hepsini romanın içerisinde, Seniha'nın planlarında ve yaşadığı bunalımlarda izlemek mümkündür. *Kıskanmak* romanı hakkında daha önce yapılan sayılı araştırma ve tez içerisinde ele alınan konu genellikle Seniha'nın davranışlarının, abisi Halit'in güzelliğine karşı duyduğu kıskançlıktan kaynaklandığını savunmaktadır. Soylu (2001), yapmış olduğu araştırmada romanı psikanaliz yöntemiyle ele almış ve genellikle kıskanılan güzellik kavramı üzerinde durmuştur. Araştırmanın asıl amacı, Seniha karakterinde hangi durumların kendisini haset duygusuna itip kötücül bir karaktere dönüşmesinde etkili olduğunu ve hangi duyguların sadece kıskançlık boyutuyla ele alındığını tespit etmektir. Seniha karakteri, Türk Edebiyatı içerisinde kötücül kadın karakter kullanımının iyi bir örneği olarak üzerinde durulmaya değer bir noktaya gelmektedir. Bu kötülüğü ve kötülüğünün özgünlüğünü Batur (2020: 12), eserin başında yer alan inceleme yazısında “*femme fatale*¹” *imgesinin ayrı bir örneği*” olarak tanımlamakta ve güzelliğiyle değil, çirkinliğiyle yazgıyı değiştiren bir kadın karakter olması bakımından özgün bulmaktadır.

Romanın kurgusuna bakıldığında anlatıcı Seniha'nın öncelikle geçmişini aktarır. Geçkin kız Seniha'nın karakter gelişimi romanda geriye dönüş yöntemiyle verilir. Bu yöntemin romandaki işlevi Seniha'yı kötücül hale getiren unsurların aslında toplum ve aile davranışları olduğunu okuyucuya sezdirmektir (Tek, 2021: 135). Çocukluğundan itibaren anne ve babasının kardeşler arasında ayrımcılık yaparak onu sevgiden mahrum bırakması, fiziksel çirkinliğinden dolayı toplumun kendisini dışlaması onu bir bakıma toplumun ve ailesinin kurbanı haline getirmiştir. Romanın ilk yarısında Seniha'nın yaşadıkları onun kötülüğe uğrayan bir masum olduğunu gösterir. “*Çirkinlerin sevilmemeye ve güzeller için daima feda edilmeye mahkûm bulduklarını Seniha pek küçük yaşından itibaren bilmiş, anlamıştı*” (Örik, 2020: 37). Pek küçük yaşlardan itibaren abisi karşısında feda edilen bir kurban olması ve daha o yaşlarda bu durumun farkında olması Seniha'nın gelecekteki karakter dönüşümü hakkında önemli bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın sonuna yaklaştıkça bu kurban, yaşayamadıklarının hırsıyla ve abisine karşı duyduğu haset duygusunun giderek körüklenmesiyle birlikte kurban olmaktan çıkıp kurban eden olmaya doğru evrilmiştir. Bir bakıma Seniha'nın kötücül yanının ortaya çıkmasındaki asıl etmen kendisi değil, içerisinde barındığı toplumdur. Bu sebeple Seniha için salt kötü karakter demek doğru olmayacaktır. O aynı anlatı içerisinde hem kötülüğe uğrayan bir kurban hem de kötülük etmeye yönlendirilendir.

---

¹ Fransızca, “*felakete sebep olan, yazgıyla oynayan kadın*” anlamına gelmektedir. Enis Batur'un romana eklediği önsöze göre edebiyatta güzellikleriyle felakete sebep olan bu kadın tipinden farklı olarak Seniha, çirkinliği ile felakete sebep olmuştur.

2. Kardeşe Karşı Duyulan Kıskançlık ve Hasedin İzlekleri

Haset ve kıskançlık kavramları çoğu anlatıda kendine yer bulan kavramlar olarak karşımıza çıkar. Bu kavramların kurgulanışı ve kullanımına bakıldığında özellikle kardeşler arasında yaşanan haset ve kıskançlık ön plana çıkmaktadır. Kutsal kitaplarda ele alınan Hz. Yusuf'un yaşadıkları ve ayrıca Habil ile Kabil kardeşlerin, sonu ilk cinayetle neticelenen mücadeleleri özellikle bu kavramların kardeşler üzerinden ele alınmasını desteklemiş olabilir. Kardeşler arasında geçen bu duygu durumlarının genellikle aynı cinsiyetten iki kardeş arasında geçmesine rağmen *Kıskanmak* romanında bu duygu durumlarının karşı cinsten iki kardeş arasında kurgulanması eserin edebiyatımız içerisinde görece farklı bir yerde bulunmasına sebep olmaktadır (Ayda, 1946).

Bahsettiğimiz haset kavramının izleklerinden birini Kur'an-ı Kerim'de Mâide Suresinde, Kitâb-ı Mukaddes'te ise Eski Ahit'in Yaratılış bölümünün dördüncü kısmında, Habil ile Kabil kardeşlerin yaşadıklarında görmek mümkündür. Habil ile Kabil'in yaratıcıya ürettikleri ürünleri adalarını ve sadece Habil'in adağının kabul edilmesi Kabil'de kardeşine karşı haset uyandırmıştır ve onu kardeş katili olmaya itmiştir (Gül, 2021: 29). *“Bir gün Kayın toprağın ürünlerinden RAB'be sunu getirdi. Habil de sürüsünde ilk doğan hayvanlardan bazılarını, özellikle de yağlarını getirdi. RAB Habil'i ve sunusunu kabul etti. Kayın'le sunusunu ise reddetti. Kayın çok öfkeleni, suratını astı. RAB Kayın'e, “Niçin öfkelenin?” diye sordu, “Niçin surat astın? Doğru olanı yapsan, seni kabul etmez miyim? Ancak doğru olanı yapmazsan, günah kapıda pusuya yatmış, seni bekliyor. Ona egemen olmalısın”* (Kitabı Mukaddes Şirketi, 2014: 4). Burada Kabil'in haset kaynağı olarak kardeşinin adağının kabul edilmesi ve yaratıcı tarafından kendisi yerine kardeşinin onaylanması gösterilebilir. Kardeşler arasında ortaya çıkan bu durumların birbirlerine olan benzerliği dikkat çekicidir. Kabil'in yaratıcı tarafından onaylanan kardeşi Habil'in elindekileri alma isteği, Seniha'nın toplum tarafından her bakımdan onaylanan kardeşi Halit'in elindekilerden mahrum kalmasını istemesiyle benzerlik göstermektedir.

Kardeşlik ve haset söz konusu olduğunda akla gelen bir diğer izlek Hz. Yusuf ile kardeşleri arasında yaşanan olaydır. Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te geçen kıssalara göre Hz. Yusuf'un rüyasından yola çıkarak onun Peygamber olacağını anlayan Hz. Yakub, Yusuf'a olan sevgisini daha fazla göstermeye başlar. Bu durum kardeşlerinin Yusuf'a karşı olumsuz duygular beslemesine sebep olur. Bu duygu durumunun kıskançlıktan ziyade hasede daha yakın olduğunu gösteren iki nokta bulunmaktadır. Birincisi kardeşlerin kendi düşüncelerine göre fiziksel güçten kaynaklanan statünün kendilerinde olması gerektiğine inanmalarına rağmen babalarının Yusuf'u daha çok sevmesidir. Yusuf'un ortadan kalkmasıyla bu statünün kendilerine geçeceğini düşünmektedirler (Yıldız, 2020, 89). *“Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir. Yûsuf 'u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz”*

(Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011: 255). İkincisi ise babalarının sevgisini kazanabilmek adına Hz. Yusuf'un kötülüğünü istemek ve onun elinde olanlardan (peygamberlik, baba sevgisi) mahrum kalmasını istemektir. Kutsal kitaplarda geçen bu iki metnin *Kıskanmak* romanının izleklerini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sıralanan tüm bu faktörlerden ve izleklerden hareketle romanda Seniha'nın davranışlarının asıl kaynağının abisinin elde ettiklerine karşı duyduğu haset duygusundan ileri geldiğini söylemek mümkündür. Tüm bu bilgilerin ışığında, araştırmada sırasıyla; Nahid Sırrı Örik'in kısaca romancılığına ve *Kıskanmak* romanının kimliğine değinildikten sonra "Seniha'nın Haset Duygusunun Kaynakları" ve "Seniha'nın Kıskançlık Duygusunun Kaynağı" başlıkları ele alınacak ve bu başlıklarda Seniha karakteri merkez alınarak kıskançlık ve haset duygusunun farklarına değinilecektir. Bu kaynaklar alt başlıklarla ve yeri geldikçe alıntılarla desteklenecektir.

3. Nahid Sırrı Örik ve *Kıskanmak* Romanı'nın Kimliği

1895-1960 yılları arasında yaşayan Nahid Sırrı Örik yayınladığı yazılarıyla ve eserleriyle hak ettiği değeri yaşarken görememiş bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki bugün yeniden araştırılmasına rağmen mezarının yeri hala bulunamamıştır (Bircan, 2020: 17). Eserlerinde politik yaşam, komedi, günlük yaşam gibi döneminin edebiyatında daha arka planda olan konulara yönelmeyi tercih ettiği için geri planda kaldığı söylenebilir. Cumhuriyet döneminde, Tanzimat'tan beri devam eden sosyal hayattaki düşkünlükleri, Cumhuriyet ile beraber insanların ve toplumun değişimlerini eserlerinde yansıtmaktadır (Kalkandelen ve Keleş, 2015: 27). Bu konuları da içinde barındıran *Kıskanmak* romanı, kitap halinde basılmadan önce 1937 yılında Tan Gazetesinde tefrika edilmiştir. İlk olarak Hilmi Kitabevi tarafından 1946 yılında kitap olarak yayınlanan eser, basıldığından beri Nahid Sırrı Örik'in en bilinen eseri haline gelmiştir. Eserde birbiriyle ilişkili iki konu bulunmaktadır. Ana konu olarak Seniha karakterinin, abisi Halit'in her anlamda gölgesinde yaşamaya mecbur bırakılması ve abisinin güzelliği karşısında kendi çirkinliğinden kaynaklanan ruhsal krizleri işlenmektedir. Ana konuya ek olarak genç ve güzel Mükerrrem'in, kendinden yaşça büyük Halit ile olan evliliğinin getirdiği sorunlar ele alınmaktadır.

Romanın içeriğine bakıldığında yaşanan duygu durumunun yoğunluklu olarak haset duygusu olmasına karşın eserin adının *Kıskanmak* olması düşündürücü bir durumdur. Bu durumun sebebi kıskançlık ve haset kavramlarının geçmişten bugüne sıkça karıştırılması olabileceği gibi bu ismin konulmasındaki bir diğer neden eserdeki haset duygusunun, kıskançlık duygusundan daha sonra ortaya çıkmasından kaynaklanabilir. Romanın ilk kısımlarında Seniha'nın haset duygusuna kapılmadan önce özellikle aile sevgisini kıskandığı, kendisinin sevilmediğini bildiği görülmektedir: "ve annesi arada bir, nadiren, bayram ve kandil gibi sebeplerle kendisini öptükçe, her sefer Seniha'nın içine gelen

düşünce şu oldu: “Muhakkak ki öğreniyor benden... Beni iğrene iğrene öpüyor” (Örik, 2020: 38). Daha sonra bu aile sevgisine kavuşamayan Seniha'nın yaş aldıkça ve abisinin bakımına muhtaç bir geçkin kadın olmasıyla haset duygusu şiddetli bir şekilde kendini gösterir. Kuvvetle muhtemeldir ki ailesi tarafından iki kardeş arasında eşit şartlar sağlansa ve eşit sevgi verilse Seniha karakteri daha fazlasını elde etmeye çalışmayacak ve bu denli haset duygusuna kapılmayacaktı. Roman içerisinde anlatıcı tarafından Seniha genellikle “zavallı” bir kız olarak aktarılır ve anlatıcının Seniha'ya daha yakın olduğunu görürüz: “Ona böyle, arada bir, hediyeler verilirdi. Ve bu hediyelerin her birinde, evlerinin kâhya kadınlığını sadakatle yaptığı için beyle hanımca müştereken münasip görülmüş bir mükâfat, hatta zavallılığına acınarak verilmiş bir sadaka çeşnisi olurdu” (Örik, 2020: 12). Ayrıca anlatıcı, ailesinin Seniha'ya olan tutumunu da eleştirmekten geri durmaz: “Kuzguna bile yavrusu anka görünür dendiği halde bu ne biçim bir ana idi ki kızının çirkinliğinden katiyen emin bulunuyor, bunu açıkça ilan ediyordu!” (Örik, 2020: 38). Bu aktarımlardan, anlatıcının ona acıdığı ve kıskançlıkla başlayan yolculuğun haset duygusuna dönüşmesinde Seniha'dan çok etrafındakileri suçlu bulması çıkarımında bulunulabilir.

Kıskanmak... Seniha'nın yüreğinde ilk beliren, kendisini ilk duyuran ve hemen her gün daha fazla gelişip büyüyen his bu olmuştu. Halit'le aralarında sekiz yaş vardı ve onu kıskanmadığı bir zamanı hiç bilmiyordu. Hayatının en eski, en bulanık ve silik hatıraları arasında bile bu kıskançlık her şeye hükmeden bir yer tutuyordu. Hayal meyal hatırladığı zamanlarda da herkes kendisinin kara kuru, Halit'in ise beyaz, sarı saçlı ve mavi gözlü olduklarına bakarak, “Bu kız, o oğlan olmalıydı!” demişler, hep ağabeyini okşamışlardı. (Örik, 2020: 36)

Anlaşılacağı üzere daha küçük bir çocukken bile sevginin çok görüldüğü, ikinci plana atılmış bir kızın sevgi için duyduğu kıskançlık duygusu oldukça güçlü bir şekilde kendini hissettirmektedir. Roman kurgusunda her şeyin başlangıcını bir sevgi kıskançlığı oluşturmuş, devamında ise amansız bir haset duygusu oluşmuştur. Eserin adının *Kıskanmak* olmasının sebebini eserin olay örgüsünün kıskanmak duygusu ile başlayıp daha sonra haset duygusuna evrilmesi durumuna bağlamak ve başkaları tarafından haset gibi kötücül bir duygunun pençesine düşürülen Seniha'nın durumunun özünde bir kıskançlık olduğunu vurgulamak için bu başlığın bilinçli bir şekilde seçildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

4. Seniha'nın Haset Duygusunun Kaynakları

Yaptığımız kıskançlık ve haset tanımlarından yola çıkıldığında Seniha'nın abisi Halit'i çoğu yerde kıskanmadığı, onun elde edip kendi elde edemediklerinin hıncıyla ona karşı kin dolu yoğun bir haset duygusu beslediği kanısına varılmaktadır. Seniha'nın roman içerisinde kıskançlık olarak

adlandırılabilir tek duygusu annesinin Halit'e olan sevgisidir çünkü kıskançlık insanlar arasında ve genellikle üç kişiden oluşmaktadır. Seniha, annesinin sevgisini Halit'ten almak, onu bu sevgiden yoksun bırakmak için herhangi bir çaba göstermemiş hatta bir müddet sonra bu sevilme durumu alıymış ve annesinin kendisini sevmediğine tamamıyla ikna olmuştur. Abisini bu sevgiden mahrum bırakmak için çaba göstermeyişi bu durumun haset değil kıskançlık olduğunu göstermektedir. Haset duygusu ise elde edilemeyen karşısındaki elinden alma isteğinin bir sonucudur. Seniha karakterinin, abisi Halit'in elinden almaya çalışmaları, onu elindekilerden mahrum bırakma isteği, ona karşı duyduğu duygunun kıskançlık değil haset olduğunu göstermektedir. Seniha'nın abisine karşı beslediği haset duygusunun kaynaklarını ise şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

4.1. Bağımsızlık kapılarının kapanması: eğitimsizlik

Seniha'nın haset duygusunun sebeplerinden ilki, elde edemediği eğitimden kaynaklanmaktadır. Annesi ve babası Seniha'nın tahsili ile ilgilenmedikleri halde, Halit'in eğitim hayatı ve Almanya'da rahat yaşayabilmesi için "*Seniha'nın hesabına da nice fedakârlıklara mal olan*" (Örik, 2020:54) birçok kısıtlamaya gitmişlerdir. Feda ettikleri en önemli şeylerden biri ise Seniha'nın eğitim hayatı olmuştur. Seniha'nın kız mektebine gitmemesi için farklı bahaneler bulsalar da Seniha bunun asıl sebebini bilir: "*Seniha biliyordu ki bu yolu gidip gelmekte gördükleri yegâne mahzur yol masrafıdır*" (Örik, 2020: 58). Seniha kendi çabasıyla çalışıp birçok şey öğrense de işi abisi kadar kolay olmamıştır. Halit'in kolayca sahip olduğu eğitim hayatı onun yaşamında birçok kapıyı açmış, Seniha ise eğitim eksikliğinin bedelini özgürlüğüyle ödeyerek, istediği yerlerde çalışmayıp "*bütün hayatında babasından kalacak çok küçük bir aylıkla sürünecek, yahut da kardeşinin evinde bir sığıntı şeklinde kalacaktı*" (Örik, 2020: 58).

Kardeşler arasında ebeveyn tarafından gözetilmesi gereken eşitliğin Seniha ve Halit arasında işlemediği görülmektedir. Halit'in yurt dışında masraflı eğitimi ve eğlencesi için tüm aile seferber olurken Seniha'nın neredeyse sadece yol masrafları için okuluna devam edememesi kardeşler arasındaki eşitsizliğin en somut örneklerindedir. Seniha'nın eğitiminin tamamen geri plana atılıp tüm maddi imkânların Halit'e sunulması onda filizlenen hasedin kaynaklarından biri haline gelmiş ve hayatı boyunca eğitimsizliğin verdiği zorlukları yaşamaya mecbur bırakılmıştır.

4.2. Ölmekten daha öte: özgürlük kısıtı

Seniha, roman boyunca içerisinde bulunduğu durumdan bir yandan acı bir zevk aldığını belirtirken bir yandan da kendisinden çalındığını düşündüğü hayatı ve özgürlüğü geri almaya çalışmıştır. Evlenip gitme umutları maddi çekincelerden dolayı önce anne-babası tarafından yıkılan Seniha, daha sonrasında Halit'in de göz ardı etmesiyle tamamen yok olur: "*yaşı artık otuza pek yaklaşan bu kızın da kendisi gibi bir eti ve asâbı olduğunu, bu et ve asâbın da buhranlarla kıvrınması*

ihimali bulunduğunu ise hiç hesap etmiyor, kızkardeşini bir kocaya vermek düşüncesi hatırına bile gelmiyordu” (Örik, 2020: 64). Halit’in Mükkerrem ile evlenmesinin ardından *“her şeyi ona bırakarak İstanbul’a dönüp”* (Örik, 2020: 76) tek başına yaşamak isteyen Seniha’ya bu sefer de Mükkerrem’in bencilliği engel olmuştur: *“ve buna Halit’ten fazla Mükkerrem razı olmamış, en çok sabahtan akşama kadar bir hizmetçiyle yapayalnız kalmaktan çekindiği için Seniha’yı bu arzusundan ısrarlarla geçirmişti”* (Örik, 2020: 76). Aile üyelerinin her birinin kendi menfaatlerini düşünmesi, Seniha’nın da bir kadın olarak evlilik gibi istekleri olabileceği fikrinin göz ardı edilmesi Seniha’nın neredeyse tüm hayatı boyunca yalnız kalmasına sebep olmuştur.

Halit’in istediği her yere özgürce gidebilmesi, yurtdışında okuyabilmesi ve onun kendi özgürlüğüne mani olduğu düşüncesi, Seniha’nın hasetinin başka bir kaynağıdır. Bu haset, türlü planlar yaparak Halit’in özgürlüğünü elinden alma girişimlerini tetiklemiştir. Mükkerrem ve Nüzhet’in ilişkilerini inşa etmesinin bir amacı da abisinin hem suç işleme yoluyla özgürlüğünü elinden almak hem de evliliğini zedeleme isteğinden ileri gelmektedir. *“Halit’in bedbaht olması ve sürünmesi için gittiği yerde vurulmasını değil vurmasını, katil olmasını istemek”* (Örik, 2020: 140), ölmesinden ziyade kapalı kalıp, daha fazla acı çekmesini istediğindedir. Bu isteğin altında yatan sebep, kendisinin yıllarca farklı sebeplerle özgür bir kadın olarak yaşayamayışı yatmaktadır. Bu sebeple abisinin ölmesinden ziyade, bu kısıtlılığı tatmasını istemektedir.

4.3. Bir ömür yalnızlık

Halit’in sahip olduğu ve Seniha’nın sahip olamadığı için haset ettiği bir diğer durum evliliğidir. Bu hasedi iki boyutlu olarak ele almak daha doğru olacaktır. Seniha öncelikle evlenmesine müsaade edilmediği ve abisi istediği kişiyle evlenebildiği için haset duymaktadır. Çirkinliğine rağmen kendisine gelen görücüyu ailesi yine Halit’in refahı için reddetmiştir: *“...kızlarına çeyiz yapacak ve düğün masraflarına girecek bir halde değildiler. Yahut bunları yapmaktan çekinmezlerse, artık Halit’e ilave cep harçlığı gönderemeyeceklerdi”* (Örik, 2020: 59). Çeyiz masrafına girmek istemeyen aile, daha sonra kötü, dul ve çocuklu bir kısmet olan Halil Kâmil’i sırf çeyiz dizmek gerekmediği için kabul etmişlerdir. Romanın bu kısmında Seniha’nın sırf çeyiz gerektirmediği için Halil Kâmil’le evlenmesini isteyen ailesi daha sonrasında Halit’in yurt dışında refahı için kızlarının hazırda bulunan çeyizlik eşyalarını bile satması kardeşler arasındaki adaletsizliğin en iyi örneklerinden birini oluşturmaktadır: *“Fakat bu eşyanın büyük bir kısmı Seniha’ya çeyiz olabilecek, bir gün Seniha’nın hanımı olacağı evde işine pek yarayabilecek şeylerdi. Satılmaları hakkında ilk önce bir tereddüt devresi geçiriliyor, sonra da, “Aman çocuk yabancı memleketlerde sıkılmasın. İnşallah Avrupa’dan dönüp yüksek maaşlara geçince bir tanecik kardeşine o daha âlâlarını alır!” deniyordu”* (Örik, 2020: 39). Bu noktadan sonra Seniha yapılan haksızlığa boyun eğse de, Halit’in kolayca istediği kişiyle evlenmesine karşın kendisinin evlendirilmemesine dayanamayıp *“...Ne buna , ne de daha iyisine, hiç kimseye*

varmayacağım!” (Örik, 2020: 62) diyerek evlenmemeye karar vermiştir ve haset duygusu beslenmiştir.

Evlilik hasedinin ikinci boyutunu “eş sevgisi” olarak adlandırabiliriz. Seniha, Mükerrerem’in Halit’e olan sevgisine, “*Halit’in saadetini ve bu kadar genç ve güzel bir kadın tarafından sevilmesine*” (Örik, 2020: 80) dayanmamaktadır. Burada haset edilen şey eş sevgisidir. Halit artık kırkını geçkin bir adam olarak eskisi kadar güzel değildir ama hala insanlar onu sevebilmektedir. Bu nokta Seniha için kin uyandıran bir durum haline gelmiş ve sahip olamadığı eş sevgisini Halit’in elinden alabilmek için türlü planlar yaparak Mükerrerem’in farklı erkeklerle beraber olmasına zemin hazırlamıştır. Hasetten kaynaklı kin Seniha’nın ruhunu öyle ele geçirmiştir ki abisinin eş sevgisini elinden almak için aile namusuna leke sürmekten geri kalmamıştır. Bir yandan hasedini dindirdiği için memnunken bir yandan da gizil şekilde mutsuz olmuştur. Bunu, aldatıldığını Halit’e söylediği cümlelerden anlamak mümkündür: “*Bu sözler, Halit’in hissiz ve katı kalbine sokulabilmiş bir hançerdi ve o kalbin ta nihayetine kadar bu hançeri sokarken kendi bilekleri de çok ağrıyordu*” (Örik, 2020: 135).

Evlilik kısmında dikkate değer bir diğer nokta, evlenmek istemeyişinin başka bir sebebinin de bekaretini kaybetmiş olmasıdır. Cinsellik söz konusu olduğunda bundan da mahrum kalan Seniha, bazı geceler abisinin yaşadığı zevk alemlerinden, eğlence saatlerinden dönüp uyuyakalışında onu gizlice izler: “*Halit’in yarı açık kalmış dudaklarının ancak birkaç saat evvel verdikleri ve aldıkları buseleri kinle, kıskançlıkla, hicapla, nefretle hem de ihtirasla düşünürdü*” (Örik, 2020: 65). Yaşayamadığı bu hazlar onda ara ara gün yüzüne çıkan buhranlara sebebiyet vermektedir. Romanın sonuna doğru öğrendiğimize göre Seniha, Halit’in evde olmadığı bir gün hademe ile birlikte olur. Bu birliktelikten sonra çıkan talipleriyle evlenmemesinin bir sebebi de bu durumu açıklayamayacak olmasıdır.

4.4. Meslek ve maddiyat

Halit, kendisine verilen imkânlarla okumuş ve küçük bir kömür şirketinin başmühendisi olarak iyi bir gelire sahip olmuştur. Seniha ise okutulmadığı için yaşlılığına dek meslek sahibi olamamıştır: “*Bir şهادetnamesi bulunsa, hiç değilse babası gözlerini yumduğu vakit hoca olarak hayatını kazanırdı*” (Örik, 2020: 58). Maddi bakımdan Halit’in elde ettiklerine sahip olamayan Seniha, kendisine verilen hediyelerin dahi bir aşağılık kompleksine girerek sadaka niyetine verildiğini düşünür ve bu durum onun kinini besler. Seniha’nın tek geliri babasından kalan küçük bir aylık ve Erenköyü’ndeki evin yarı hissesidir. Bu gelir eşitsizliğinden kaynaklanan haset, Seniha’nın daha sonra intikam alma sebeplerinden biri olacaktır. Halit’in hapse girmesine sebep olduktan sonra onun elinde kalanları da almaya çalışacaktır. Bu plan “*hisselerini beş on kuruşa almak, bunlar Seniha’nın yıllardan beri zevkini hülyalarında düşünüp tattığı birer nimet*” (Örik, 2020: 192) olarak aktarılmaktadır.

Seniha’nın hisse alma teklifi karşısında Halit’in yeniden ayağa kalkabilmesi, arkadaşlarının ona yeniden iş bulması, hapisten sonra bile meslek sahibi olabilmesi, romanın sonuna doğru Seniha’nın

canını acıtan ve kinini büyüten en büyük etkenlerden birisi olmuştur. Yıllarca haksızlığa uğradığını düşünen Seniha, Halit'in durumu için: "*Halit şu halde şimdi de mahvolmuş, etrafına cemiyetin nefret surları bir cüzamlı için gibi çevrilmiş bir adam değildi. Bilakis yine etrafında muhabbet, sevgi vardı. Bütün hayatını doğdu doğalı başkalarına hasretmiş, feda etmiş olan Seniha'ya hiç kimsenin vermediği sevgi ve himaye elan ondan esirgenmiyor*" (Örik, 2020: 204) düşüncelerindedir. Halit'in katil olması bile onu alçaltmamış, insanlar hala onun etrafında olmaya devam etmiştir. Abisinin mesleğini elinden alamayan, maddi olarak onu beş parasız bırakamayan Seniha, bu bakımdan hasedini söndürememiş, intikamını alamamıştır.

4.5. Çirkinler daima feda edilir: güzellik algısı

Seniha, roman boyunca genellikle fiziksel çirkinliğiyle tasvir edilmiştir: "*Mademki genç değil, hele hiç güzel değildi, mademki çirkindi: Bu al kumaştan yaptıracağı elbise kendisine elbette yaraşmayacaktı*" (Örik, 2020: 12). Kendi çirkinliğinden çok emin olan Seniha, Şerife kadının gece dışarı çıkmamaları gerektiğini söylemesi üzerine şu cevabı verir: "*Sen ihtiyarsın, ben de çirkinim. Neden çekinip korkacağız!*" (Örik, 2020: 96). Görüldüğü üzere Seniha'nın kendisi bile aslında çirkinliğinin farkındadır ve bu duruma artık alışmış/alıştırılmıştır. Bu çirkinlik algısının romanda en iyi aktarıldığı kısımlardan biri Seniha'nın günah işlemek için bile üste para vermesi gerektiğinin bahsedildiği kısımdır: "*Çirkin ve geçkin kız, günah işlemek isterse bunun için üste para vermek mecburiyetinde bulunan ve kararlaşmış şekli aşan her yeni okşanma ve sevilme için belki ayrı para vermeye mahkûm kalacak olan çirkin ve ihtiyar kız en acı tebessümü ile gülümsüyordu*" (Örik, 2020: 123). Halit ile karşılaştırılıp "*Bu kız, o oğlan olmalıydı*" (Örik, 2020: 54) cümleleriyle büyüyen Seniha, "*Çirkinlerin sevilmemeye ve güzeller için daima feda edilmeye mahkum bulduklarını*" (Örik, 2020: 54) küçük yaşından itibaren öğrenmiştir. Kendisinin çirkinliğinin sürekli yüzüne vurulması onda bir kompleks halini almış ve bu yüzden de Halit'in çoğu şeyi elde edebilmesine vesile olan güzelliğine haset duymuştur. Yaşadıklarından dolayı kıskançlık ve haset duygularını yaşamaya başladıkça fiziksel çirkinlikle beraber ruhunun da bu çirkinlikten nasibini aldığı görülmektedir: "*Ve çirkinliğinden dolayı duyduğu hüznü artık tamamıyla unutmuştu. Çünkü eğer çirkin olmasaydı, bütün hayatını kemiren kıskançlık hissini bu kadar şiddetle duymayacak, duymayınca da şimdi varlığını ürperten bu hudutsuz sevinci, zafer sevincini tadamayacaktı*" (Örik, 2020: 96).

Romanın bu noktasında güzelliği ile ön plana çıkan bir diğer karakter olan Nüzhet de Seniha'nın hasedinden payını almaktadır. Nüzhet, güzelliği ile herkesi etkileyen ve bu sayede istediği her şeye kolayca sahip olabilen bir erkektir. Seniha yine elde edemedikleri için haset duymuş ve bunları onun elinden almak istemiştir. Herkesin güzelliğine hayran olduğu Nüzhet'i, yengesi Mükerrerem ile bir araya getirmeyi planlayarak Halit'in onu öldürmesine vesile olmuş ve onun güzelliğini elinden almıştır. Vurulduktan sonra Nüzhet'in yüzü korkunç ve tanınmayacak bir hal almıştır. Mükerrerem ise bu

olaydan sonra gerçeğe yüzleşmiştir: “...artık aşkının öldüğünü ve delikanlıyı artık sevmediğini anladı. Sade güzelliğinden, çok güzelliğinden dolayı sevmiş ve göğsüne çılgın gibi bastırılmış olduğu o eşsiz baş şimdi korkunç ve iğrenç bir şey haline gelince sevgisi de birden tükenmişti” (Örik, 2020: 171). Seniha ise hasedinin neticesinde Nüzhet’in güzelliğini elinden alıp yeni bir güne başladığında gençleşmiş ve adeta güzelleşmiş olarak tasvir edilir: “Ancak sabahleyin, ortalık henüz aydınlanmışken bir elin sert sert kendisini dürttüğünü hissederek gözlerini açmış ve Seniha’yı karşısında görmüştü. Rengi sararmış, kaşları çatık, başı dik ve mağrur, gözleri parıl parıl yanan bir Seniha. Gençleşmiş ve âdeta güzelleşmiş bir Seniha” (Örik, 2020: 109). Roman boyunca çirkinliğiyle tasvir edilen Seniha’nın özellikle romanın tam da kısmında güzelleşmiş olarak tasvir edilmesi dikkate değerdir. Bu noktada çirkinliğinin asıl sebebi hasediymiş ve hasedi söndüğünde ise güzelleşmiş olduğu söylenebilir.

5. Seniha’nın Kıskançlık Duygusunun Kaynağı

Seniha, çocukluğundan itibaren sevilmemiş, ikinci plana atılmış bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiliğinde en derin yarayı açan noktalardan birisi özellikle annesinin kendisini sevmediğini açıkça anladığı ve bunu kabul ettiği zaman ortaya çıkmaktadır. Annesinden abisine karşı “Ne olurdu zavallı Seniha’da sana benzeseydi!” (Örik, 2020: 56) cümlesini duyduktan sonra annesinin kendisini sevmediğinden emin olan Seniha, onun sevgisine ihtiyaç duyduğu zamanlarda bile bunu bir zaaf olarak görmüştür. Ölüm döşeğinde bile kızını ikinci plana atmış, anne sevgisini hep Halit’e yönelmiş bir ebeveyn olarak annesi onun daha sonra abisine karşı haset ve kin duyguları beslemesine sebep olmuştur: “Ölüm döşeğinde bile gözleri hep Halit’in yüzünde, kendisine hiç bakmadan, eli hep onun elinde, bir deri bir kemik kalmış parmaklarının son kuvvetiyle hep onun parmaklarını, ellerini sıkarak can vermemiş miydi?” (Örik, 2020: 221).

Kıskançlığı hasetten ayıran bir nokta, genellikle üç kişi arasında oluşmasından ve birinin, diğerine karşı kaybetme korkusu duymasından kaynaklanmaktadır (Polat, 2017: 33). Seniha, güzelliği sayesinde çocukluğunda bile okşanan, sevilen kişinin hep abisi olduğundan dolayı aile sevgisinin onda yoğunlaştığını görmüştür. Anne sevgisinde doyuma ulaşamayan Seniha’nın kıskandığı kişi annesidir. Doyuma ulaşan Halit’e ise elde edemediği bu sevgiden dolayı haset duymaktadır. Haset duygusunda bir kişinin elde ettiği şeyi ondan ayırma, karşı tarafı mahrum etme isteği bulunmaktayken kıskançlık duygusunda karşı tarafı mahrum etme isteği bulunmamaktadır. Seniha, özellikle annesinin ona olan davranışlarından dolayı annesini ve anne sevgisini kazanmaya çalışmamış, bir yerden sonra annesinden tamamen vazgeçmiştir. Seniha’nın, annesini kardeşi Halit’in elinden almak için bir çaba harcamaması ve abisi Halit’i annesinden mahrum etmek istememesi bu duygunun hasetten ziyade kıskançlık olduğunu göstermektedir.

Batur (2020: 14), kitap üzerine yazdığı yazıda Seniha'nın önce annesinden abisini daha sonra ise abisinden annesini kıskandığına değinir ve Seniha'nın bunu bir "nevroz" olarak taşıdığından söz eder. Başta sevgisiz kalmasından dolayı kardeşinden annesini kıskanan Seniha, bu sebeple kardeşine karşı kin beslemeye başlar. Denilebilir ki annesine karşı duyduğu kıskançlık duygusu daha sonra abisine karşı duyacağı hasedi körüklemiştir.

6. Sonuç

Çalışmada toplum içerisinde özellikle birbiri yerine kullanılan kıskançlık ve haset kavramlarının ayrımı verilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya kaynaklık eden *Kıskanmak* adlı roman içerisinde Seniha karakterinin bu iki duygu durumunu yaşadığı görülmekte ve bu duygu durumları ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda haset kavramının içerisinde kötülüğü de barındırmasından dolayı Seniha'nın eylemlerinin kötülük çeşitlerinden ahlâki kötülük sınıfına girdiği belirlenmiştir. Çalışmanın içeriğinde öncelikle haset kavramının farklı örnekleri ve izlekleri ele alınmış ve bunların *Kıskanmak* adlı romanla benzerlikleri göz önüne serilerek konunun anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Hıristiyanlıkta bulunan yedi ölümcül günahın biri de olan haset, Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim içerisinde Habil ile Kabil kardeşler örneğinde kendini gösterirken yine Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Yusuf kıssaları içerisinde de kendine yer bulur. Kardeşler arasında yaşanan bu duygu durumlarının kutsal kitaplarda da görülmesine dikkat çekilmiş ve *Kıskanmak* romanı ile olan benzerlikleri ve farklılıklarına değinilmiştir.

Tüm kaynaklar ve örnekler ışığında kıskanmak ve haset kavramlarının tanımlarından yola çıkarak varılabilecek kanı, kıskançlığın kişi odaklı olduğu ve genellikle üç kişi arasında yaşandığı, hasedin ise karşı tarafta sahip olunan şeyi hedeflediği ve bu duygunun beraberinde kin ve düşmanlık duygusunu da getirdiğidir. Çalışmanın başlangıç noktasını oluşturan haset ve kıskançlık kavramlarının ayrıştırılmasından yola çıkıldığında, Seniha'nın üçlü kişi bağlamında annesini ve anne sevgisini kardeşinden "kıskandığını" ve ailesinin yaptığı evlat ayırımından da bu kıskançlığın Halit'e karşı hasede dönüştüğünü söylemek mümkündür. Seniha başta sadece kıskançlık duymaktayken daha sonra kendi sosyal yaşantısının abisi uğruna feda edilmesi onda tomurcuk halinde bulunan haset ve kötülük çiçeklerinin açmasına sebep olmuştur. Bazı noktalarda haset duyduğu şeyleri abisinin elinden almayı başarmış, onu bunlardan mahrum etmiş olsa bile –özgürlüğü, evliliği, mesleği- elde edemediklerinin hırsı onda daha fazlasına ulaşma isteği uyandırmıştır. İçerisinde yoğunluklu olarak haset duygusunun bulunduğu romanın başlığının neden *Kıskanmak* olduğu tartışılmış ve toplum ve aile tarafından haset duygusunun pençesine düşürülen Seniha'nın özünde bulunan masumluğa gölge düşürmemek adına böyle bir başlık konulmuş olabileceği çıkarımında bulunulmuştur. Çalışmanın sonucunda romanda kıskançlık ve haset kaynakları belirlenmiş ve romanda kıskançlıktan ziyade haset duygu durumunun

karakter vasıtasıyla nasıl ve ne yönde aktarıldığı gözlemlenmiştir. Birbirine karıştırılan bu iki kavramın, roman içerisinde ayrımı yapılmış ve kavram karmaşasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Ayda, A. (1946, Temmuz 2). Yeni Bir Romana Dair. *Cumhuriyet Gazetesi* .
- Batur, E. (2020). Tutkunun Negatif Çehresi Üzerine Kanlı Bir Divertimento. N. S. Örik içinde, *Kıskanmak* (s. 7-12). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Bircan, F. (2020). *Nahid Sırrı Örik'in Eserlerinde Kötülük*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Eratalay, S. Ö. (2018). Tarihsel ve Çağdaş Türkçede “Kıskanmak” Anlam Alanına Giren. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 11-27.
- Gül, M. (2021). *Tasavvuf Düşüncesinde Manevî Gelişimi Engelleyen Kibir ve Hased*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Karabük.
- Kalkandelen, H., & Keleş, R. (2015). *Erzurum'un Yüzleri Örikağasızâdeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kilborne, B. (2004). *Utanc ve Haset Görünüm Kaygısı ve Kem Göz*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kitabı Mukaddes Şirketi. (2014). *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Örik, N. S. (2020). *Kıskanmak*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Parman, T. (2021). *Psikanaliz Defterleri 7, Çocuk ve Ergen Çalışmaları Kıskançlık ve Haset*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Penot, B. (2021). Evlat Edinme Kökene Tuzak Kurduğunda. T. Parman içinde, *Kıskançlık ve Haset* (s. 93-102). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Polat, Y. B. (2017). Haset, İmrenme ve Kıskançlık Duygu Durumlarının Ayırıştırılması. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi* , 29-42.
- Power, M., & Dalgleish, T. (2016). *Cognition and Emotion: From Order to Disorder*. Hove, U.K: Taylor And Francis.
- Soylu, Ö. (2001). *Nahid Sırrı Örik, Kıskanmak ve Psikanaliz*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.
- Sönmez, Ü. Ş. (2017). Türk Edebiyatı ve Kötülük. *Cogito* , 261-294.
- Strongman, K. T. (2003). *The Psychology of Emotion*. John Wiley & Sons.

Tek, Z. (2021). Nahid Sırrı Örik'in Kıskanmak Romanında Ferik Cemal Paşa'nın "Geçkin" ve "Talihsiz" Kızı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* , 128-158.

Tuna, E. (2018). Haset ve Kıskançlığın Tanımlanması ve Klinik Görünümü. *DTCF Dergisi* , 1751-1767.

Türk Dil Kurumu. (2022). *Türk Dil Kurumu*. 01 08, 2022 tarihinde Türk Dil Kurumu:
<https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Yıldız, İ. (2020). Kur'ân'da Kardeş Şiddeti: Hâbil-Kâbil ve Hz. Yûsuf Kıssalarına Psikolojik Bir Bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* , 73-95.